

VADEMECUM POLICJANTA

WSKAZÓWKI I KOMENTARZE OPRACOWANE PRZEZ WYKŁADOWCÓW CSP

ZAKŁAD SŁUŻBY PREWENCYJNEJ

**Środki zwiększające
bezpieczeństwo
czynności policjantów**

KASK ZABEZPIECZAJĄCY

Rozwiązania prawne na gruncie nowej ustawy

Realizacja policyjnych czynności i działań służbowych pokazuje, że nie ma stuprocentowych gwarancji bezpieczeństwa, nawet w przypadku błahych z pozoru zdarzeń, jak zaśmiecenie chodnika, używanie słów wulgarnych na ulicy itp. Każda taka sytuacja w krótkim czasie może się przeobrazić w poważne zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego albo mienia. Sprawcy ekscesów czy drobnych naruszeń prawa mogą doprowadzić do eskalacji napięcia, przejawów przemocy i agresji, w efekcie – do konieczności stosowania środków przymusu bezpośredniego oraz represji karnej.

Zapewnienie bezpieczeństwa w czasie realizacji działań i czynności służbowych jest jednym z podstawowych obowiązków policjantów. Policjanci powinni zapewnić bezpieczeństwo fizyczne nie tylko własne, ale i osób objętych tymi czynnościami i działaniami, oraz przestrzegać obowiązujących przepisów prawnych, procedur i zasad, warunkujących osobiste bezpieczeństwo prawne¹.

Codzienna „widoczność i dostępność” policjantów w przestrzeni publicznej powoduje, że w praktyce kontakt obywatela z policjantem stanowi jedną z jego najczęściej występujących bezpośrednich relacji z funkcjonariuszem publicznym reprezentującym aparat państwa. Policjanci są strażnikami obowiązującego prawa, często dokonują jego wykładni i podejmują decyzje w kwestiach związanych z jego naruszeniem oraz stosowaniem środków jego ochrony, korzystając z ustawowych uprawnień, w tym prawa do użycia lub wykorzy-

stania środków przymusu bezpośredniego (dalej zamiennie jako śpb). Obywatele oczekują od nich zachowań i decyzji, które będą wzmacniać ich poczucie bezpieczeństwa. Oczekiwanie te wzrastają w odniesieniu do obsługi zdarzeń wymagających użycia lub wykorzystania śpb, gdyż temat ten budzi duże zainteresowanie społeczne, w tym szczególnie mass mediów.

Użycie lub wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego reguluje ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej² (zwana dalej zamiennie „ustawą”), która obowiązuje już ponad trzy lata. W środowisku policyjnym zyskała wiele ocen, formułowanych na podstawie doświadczeń związanych ze stosowaniem jej przepisów w codziennej służbie. Nikt nie neguje, że przyczyniła się do uporządkowania i ujednoczenia użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego przez funkcjonariuszy i pracowników 23 instytucji i formacji uprawnionych ustawowo do użycia lub wykorzystania tych środków, realizujących zadania na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa i/lub porządku publicznego. Dla funkcjonariuszy i pracowników 21 z tych instytucji i formacji jej przepisy wsparły realizację uprawnień do użycia lub wykorzystania broni palnej. W rezultacie wprowadzenia ustawy, uprawnione podmioty zyskały szerszy wybór i pełniejsze dostosowanie środków przymusu bezpośredniego i broni palnej do potrzeb. Ustawa zwiększyła liczbę rodzajów tych środków oraz przypadków ich użycia lub wykorzystania, w stosunku do liczby takich środków i przypadków ich użycia w poprzednio obowiązujących przepisach prawnych. Wprowadziła nowe rodzaje takich środków, także nowych treści przypadków użycia lub wykorzystania poszczególnych rodzajów tych środków i broni palnej, procedur postępowania oraz sposobu dokumentowania ich użycia lub wykorzystania. Ujedniczyła zasady, warunki, przypadki i procedury w zakresie użycia lub wykorzystania śpb i broni palnej dla wszystkich uprawnionych pracowników i funkcjonariuszy, dając podstawy do pewnej standaryzacji działań tych podmiotów, ich transparentności oraz społecznej kontroli.

Do minusów stosowania ustawy należy zaliczyć niejasne i zbyt ogólne uregulowanie wielu ważnych kwestii użycia lub wykorzystania śpb i broni palnej, a więc środków, za pomocą których można drastycznie ingerować w prawa i wolności człowieka, a nawet pozbawić osobę zdrowia lub życia. Regulacja ta jest rezultatem legislacyjnego kompromisu, polegającego na znalezieniu wspólnego mianownika dla 23 uprawnionych instytucji i formacji działających na rzecz bezpieczeństwa i porządku publicznego, posiada-

ŚPB – KASK ZABEZPIECZAJĄCY

jących różniące się ustawowe cele i zadania. Podmioty te obowiązują jednolite warunki, zasady, procedury i cele w zakresie użycia lub wykorzystania śpb i broni palnej. Z tego względu wskazane jest określenie w wewnętrznych aktach prawnych uprawnionych podmiotów (w odniesieniu do Policji np. w formie zarządzenia Komendanta Głównego Policji nadającego moc prawną instrukcji użycia lub wykorzystania określonego środka przymusu bezpośredniego) cech i parametrów (wzorców) śpb (szczególnie wielu nowych np. środków do pokonywania zamknięć budowlanych, pasa obezwładniającego wieloczęściowego) oraz sposobów ich użycia lub wykorzystania. Jest to bardzo istotna kwestia, gdyż błędy popełnione w sposobie użycia lub wykorzystania tych środków niejednokrotnie mają poważne skutki.

Analiza zdarzeń związanych z zastosowaniem śpb wskazuje, że spośród podmiotów uprawnionych ustawą największa liczba i ciężar gatunkowy takich zdarzeń obsługiwana jest przez policjantów. Podejmują oni dość często działania w sytuacjach ekstremalnych, z narażeniem swojego życia i zdrowia, zarówno podczas służby, jak i w czasie wolnym. Broniąc życia, zdrowia lub mienia własnego lub innych osób lub chroniąc obowiązujący porządek prawny, zmuszeni są do podejmowania szybkich decyzji o użyciu lub wykorzystaniu tych środków. Zazwyczaj, z uwagi na dynamikę takich sytuacji, użycie lub wykorzystanie tych środków odbywa się w bardzo krótkim czasie, przy wysokim poziomie stresu, presji świadomości ryzyka wystąpienia negatywnych skutków błędu lub zaniechania. Skalę trudności zwiększa wielokrotnie brak możliwości dokładnego przewidzenia zagrożenia. Nie zawsze policjanci mogą wybrać miejsce lub czas, w jakich będą musieli wykonać takie czynności. Nawet podczas patrolowania rejonów służbowych, legitymowania czy kontroli drogowej są narażeni na różnego rodzaju zagrożenia, dla których eliminacji lub ograniczenia może być konieczne użycie lub wykorzystanie tych środków. Dlatego, aby zminimalizować to ryzyko, każdy policjant powinien posiadać odpowiednią wiedzę i umiejętności z zakresu użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego, szczególnie nowych środków wprowadzonych przepisami ustawy.

Znaczenie problematyki użycia i wykorzystania śpb przez policjantów zwiększa fakt, że czynności te wiążą się ze znaczną ingerencją w ustawowo gwarantowane prawa i wolności obywateli i mogą naruszać nietykalność cielesną człowieka, pozbawić go wolności, a nawet spowodować u niego obrażenia ciała lub/i śmierć, a także uszkodzenie albo zniszczenie mienia. Policjanci powinni mieć świadomość potencjonalnych skutków stosowania tych środków, w czasie gdy podejmują decyzję o ich użyciu lub wykorzystaniu oraz gdy je stosują. Zobligowani są używać ich jedynie w granicach prawa i w sytuacjach prawem przewidzianych, z przestrzeganiem zakazów: umyślnego pozbawiania życia, stosowania tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, karności lub dyskryminowania osób albo umyślnego niszczenia ich mienia. Nie powinni kierować się pochodzeniem osób, ich statusem społecznym, wyznaniem religijnym, wyznawanym światopoglądem, kolorem skóry ani orientacją seksualną.

1

Fot. nr 1. Kask zabezpieczający z włożonym wkładem dwuczęściowym.
Autor zdjęcia: L. Dyduch.

Kiedy i w jaki sposób policjant ma prawo użyć kasku zabezpieczającego

Formalnie ten rodzaj środka przymusu bezpośredniego został wprowadzony w dniu 5 czerwca 2013 r. mocą art. 12 ust. 1 pkt 6 ustawy dla wskazanych w jej przepisach uprawnionych podmiotów. W gronie uprawnionych jest również Policja. Należy dodać, że do tego czasu nie znajdował się na wyposażeniu Policji i nie był stosowany przez policjantów. Podstawą prawną użycia kasku zabezpieczającego jest art. 16 ust. 1 i art. 16a ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2015 r. poz. 355, z późn. zm.) w związku z art. 17 i art. 13 ust. 1 ustawy³. W przypadku pododdziału zwartego jest to art. 41 ustawy.

Zatem kasku zabezpieczającego policjanci mogą użyć wobec osób dorosłych i nieletnich na zasadach i w przypadkach określonych w ustawie (zasady zostały określone w art. 5, 6 ust. 1, 7 ust. 1–3, 8 i 9 tej ustawy).

Przypadki jego użycia są uregulowane w art. 17 i 13 ust. 1 ustawy. Zgodnie z tymi przepisami kasku zabezpieczającego policjanci mają prawo użyć:

- 1) w przypadku przeciwdziałania czynnościom osoby zmierzającym do autoagresji;
- 2) prewencyjnie w celu zapobieżenia:
 - a) ucieczce osoby ujętej, doprowadzanej, zatrzymanej, konwojowanej lub umieszczonej w strzeżonym ośrodku, areszcie w celu wydalenia lub osoby pozbawionej wolności;
 - b) objawom agresji lub autoagresji tych osób.

W myśl art. 17 ust. 2 ustawy policjanci powinni użyć kasku zabezpieczającego w celu zapobieżenia samookaleczeniu głowy, po uprzednim założeniu pasa obezwładniającego jednocześnie lub kaftana bezpieczeństwa albo kajdank na ręce trzymane z tyłu⁴.

Zgodnie z treścią art. 35 ust. 4 ustawy do podjęcia decyzji o użyciu kasku zabezpieczającego są upoważnieni:

- kierownik jednostki organizacyjnej Policji albo osoby przez niego upoważnione, a w razie ich nieobecności – dyżurny jednostki;
- dowódca konwoju lub grupy funkcjonariuszy wykonującej konwój, doprowadzenie lub inne zadania służbowe, podczas trwania ich realizacji.

Użycie kasku polega na założeniu go na głowę określonej osoby w sposób opisany w załączonej do niego instrukcji w sytuacji wystąpienia co najmniej jednego z przypadków jego użycia. Zgodnie z wykładnią celowościową przepisów ustawy, o czasie, w jakim osoba posiada założony kask, decyduje policjant, który na podstawie art. 34 ust. 5 podjął decyzję o jego użyciu. Przesłanką zaprzestania użycia kasku jest zakończenie występowania okoliczności uzasadniających jego użycie (brak obawy wystąpienia czynności osoby zmierzających do autoagresji lub agresji, ucieczki albo samookaleczenia głowy).

Zatem z przedstawionych wyżej przepisów ustawy wynika, że użycie kasku zabezpieczającego jest dopuszczone wobec osób nie tylko pozbawionych wolności, ujętych lub umieszczonych w strzeżonym ośrodku, ale wobec każdej osoby, która swoim zachowaniem wyczerpuje znamiona tych przepisów, np. wobec osób zabieranych i umieszczanych do wytrzeźwienia w izbie wytrzeźwień lub w policyjnych pomieszczeniach dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych do wytrzeźwienia (tzw. PDOZ). Natomiast prewencyjne użycie takiego kasku w celu zapobieżenia ucieczce lub zapobieżenia objawom agresji albo autoagresji dotyczy osób pozbawionych wolności, tj. osób ujętych, doprowadzanych, zatrzymanych, konwojowanych lub umieszczonych w strzeżonym ośrodku, areszcie w celu wydalenia.

Przy czym przez agresję należy rozumieć napastliwe, brutalne zachowanie się wobec kogoś lub czegoś, także silnie negatywne emocje, np. nienawiść, gniew, wywołujące takie zachowania⁵. Natomiast autoagresja to działanie lub działania mające na celu spowodowanie przez osobę samej sobie psychicznej albo fizycznej szkody. Zachowanie to jest związane z występowaniem zaburzenia instynktu samozachowawczego, które wyraża się tendencją do samookaleczeń zagrażających zdrowiu, a nawet życiu. Osoba z różnych przyczyn atakuje samą siebie, powodując u siebie fizyczne obrażenia⁶. Przed użyciem kasku policjanci powinni zastosować czynności określone w art. 34 ustawy (procedura przed użyciem śpb i wyjątki od jej stosowania). Natomiast po jego użyciu obowiązują ich czynności wymagane art. 36, 37 ust. 1 oraz art. 39 ustawy (procedura po użyciu śpb) i czynności wskazane w art. 51 i 54 ustawy (dokumentowanie użycia lub wykorzystania śpb).

Proces sukcesywnego wprowadzania kasku zabezpieczającego na wyposażenie jednostek organizacyjnych Policji został zapoczątkowany pod koniec 2015 r.⁷ Wcześniej jego wzorzec opracował powołany przez Komenda Główne-

Fot. nr 2–4. Kask zabezpieczający założony na głowę manekina. Widok z przodu, z tyłu i z boku. Źródło: A. Kowalczyk, *Ochroni głowę*, „Gazeta Policyjna” 2014, nr 115.

go Policji pięcioosobowy zespół policjantów z KGP, KSP i KWP w Łodzi we współpracy z Instytutem Technologii Bezpieczeństwa MORATEX. Model ten został zaakceptowany w lutym 2014 r., a na jego podstawie wytworzono partię próbną, która trafiła do wybranych jednostek Policji do testowania. Efekty testów i uzyskane opinie pozwoliły otrzymać produkt (tzw. prototyp), który następnie w drodze przetargu przekazano odpowiedniej firmie do produkcji, a dostarczane egzemplarze wprowadza się na wyposażenie Policji i innych uprawnionych do jego użycia podmiotów⁸. Obecnie Policja posiada 2060 kasków zabezpieczających, z czego kilkadziesiąt znajduje się w szkołach policyjnych i jest przeznaczonych do realizacji szkoleń z zakresu przygotowania do użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego⁹.

Kask zabezpieczający, będąc środkiem przymusu bezpośredniego, nie jest indywidualnym wyposażeniem służbowym policjanta. Przydzielony jednostce organizacyjnej Policji może być przekazywany policjantom na czas pełnionej służby lub realizowanych zadań. Ze względów praktycznych (dość duże rozmiary), wskazane jest, aby pobierali go policjanci dysponujący pojazdem służbowym.

Zasadniczymi przesłankami założenia osobie kasku powinno być dążenie do zapewnienia bezpieczeństwa jej samej, wykonującym czynności policjantom oraz osobom postronnym. Zasadniczo chodzi o uzyskanie ochrony tych osób przed doznaniem obrażeń ciała w następstwie zachowań agresywnych lub autoagresywnych osoby objętej czynnościami służbowymi. Zatem wszelkie informacje, obawy, sugestie wskazujące na zagrożenie bezpieczeństwa uzasadniają użycie takiego kasku.

Zgodnie z instrukcją użytkowania i konserwacji kasku złączoną przez jego producenta do każdego egzemplarza, przygotowanie i założenie osobie kasku na głowę wymaga wykonania następujących czynności:

- 1) wyjęcia kasku z torby i rozpięcia znajdujących się w jego tylnej części samoszczepnych taśm;
- 2) umieszczenia jednej części wkładu (izolującego) jednorazowego użytku (w kształcie koła) wewnątrz kasku (od góry, tyłu i na boki) i spięcia odcinków taśm samoszczepnych – tzw. wełny wnętrza kasku – z taśmami samoszczepnymi – tzw. rzepem, przyszytymi do wkładu izolującego o kształcie koła (wkłady zapakowane są w torebki foliowe i umieszczone w torbie – opakowaniu kasku) – należy przestrzegać kolejności spinania taśm samoszczepnych ww. wkładu i wnętrza kasku: a) środek koła z wierzchołkiem wnętrza kasku, b) tył i przód wnętrza kasku ze skrajnymi rzepami wkładu, c) boki wnętrza kasku z bocznymi rzepami wkładu;
- 3) przyczepienia za pośrednictwem taśm samoszczepnych (rzepu wkładu z wełną umieszczoną na przedniej części kasku – osłonie żuchwy) drugiej części wkładu jednorazowego użytku (w kształcie peleryny) do osłony żuchwy kasku i zawinięcia tej części wkładu do wnętrza kasku, tak aby znajdowała się między osłoną żuchwy a paskiem podbródkowym;
- 4) odpięcia paska podbródkowego (poprzez rozpięcie taśm samoszczepnych);
- 5) założenia osobie tak przygotowanego kasku na głowę;
- 6) zapięcia taśm samoszczepnych umieszczonych z tyłu kasku (szeroką i wąską) w taki sposób, aby dopasować obwód kasku do obwodu głowy;
- 7) zapięcia paska podbródkowego, tak aby zapewnić stabilność założonego kasku;
- 8) sprawdzenia, czy wkład jednorazowego użytku jest umieszczony w sposób prawidłowy, tj. pomiędzy ochroną żuchwy a tym paskiem.

Natomiast zdjęcie kasku wymaga uprzedniego rozpięcia dwóch taśm samoszczepnych z tyłu kasku i taśm samoszczepnych powodujących zapięcie paska podbródkowe-

go. Następnie należy wyjąć wkład jednorazowego użytku i przekazać do zutylizowania.

W przypadku zabrudzenia kasku, mimo zabezpieczenia go przez wkład jednorazowego użytku, należy go szamponować z użyciem miękkiej szczotki lub gąbki, pianą o małej zawartości wilgoci w temperaturze 20–40 stopni Celsjusza, przy czym pianę można usunąć ręcznie lub mechanicznie. Natomiast w razie przemoczenia kasku, należy suszyć go w stanie rozłożonym po uprzednim odpięciu wszystkich zapięć¹⁰.

W czasie posługiwania się kaskiem należy przestrzegać zawartych w instrukcji zaleceń jego producenta co do jego użytkowania i konserwacji oraz nie wprowadzać zmian do jego elementów, aby nie utracić praw związanych z gwarancją.

Dla zapewnienia bezpieczeństwa i skuteczności użycia kasku do jego zakładania lub zdejmowania niezbędnych jest minimum dwóch policjantów. Jeden powinien przytrzymywać osobę, a drugi przygotować kask do założenia lub zdjęcia i założyć go lub zdjąć.

Zmiany obowiązujących przepisów prawnych wymuszają permanentne uzupełnianie wiedzy i umiejętności zawodowych przez policjantów, od którego zależy prawidłowa realizacja zadań służbowych. Proces ten szczególnie jest widoczny w zakresie prawnej regulacji użycia lub wykorzystania śpb i broni palnej, gdzie brak niezbędnej wiedzy i umiejętności zwiększa ryzyko popełnienia błędu w podejmowaniu decyzji i jej realizacji w podanym zakresie i tym samym – poniesienia prawnie określonej odpowiedzialności.

¹ L. Dyduch, *Bezpieczeństwo realizacji policyjnych czynności i działań*, CSP Legionowo, 2015.

² Dz. U. poz. 628, z późn. zm.; ustawa ta obowiązuje od 6 czerwca 2013 r.

³ Art. 59 pkt 1–2 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej oraz pismo podpisane przez Dyrektora Biura Prewencji i Ruchu Drogowego KGP z dnia 19 lipca 2013 r. (L. Dz. EP-935/914/586/13).

⁴ Tamże, art. 17 ust. 2.

⁵ *Uniwersalny słownik języka polskiego*, pod red. S. Dubisza, t. I, Warszawa 2006, s. 27.

⁶ E. Sawaściuk, *Autoagresja*, „Niebieska Linia” 2003, nr 2.

⁷ § 1 pkt 14 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 28 listopada 2014 r. w sprawie uzbrojenia Policji.

⁸ A. Kowalczyk, *Ochroni głowę*, „Gazeta Policyjna” 2014, nr 115.

⁹ Informacja z dnia 14.06.2016 r. z Biura Prewencji KGP.

¹⁰ Tamże.

podinsp. Leszek Dyduch
starszy wykładowca Zakładu Służby Prewencyjnej CSP